

DE DROEFHEID VAN CHRISTUS
TOT AAN ZIJN GEVANGENNEMING

THOMAS MORE

DE DROEFHEID VAN CHRISTUS
TOT AAN ZIJN GEVANGENNEMING

*Meditaties die de heilige Thomas More schreef
toen hij in de Tower te Londen gevangen zat*

ARCO REEKS
Christelijke spiritualiteit door de eeuwen heen

In deze serie zijn verschenen:

1. F.J. DEL VALLE *Kom, Heilige Geest...*
Tien overwegingen op weg naar Pinksteren
2. JOSEPH TISSOT *De kunst van vallen en opstaan*
Hoe kunnen we onze fouten benutten
3. H. AUGUSTINUS *Belijdenissen*
In eigentijdse bewerking
4. THOMAS MORE *De droefheid van Christus tot aan
zijn gevangenneming*
Meditaties die de heilige Thomas More
schreef toen hij in de Tower te Londen gevangen zat

Met kerkelijke goedkeuring
Haarlem, 5 november 1998
Mgr. dr. Jozef Punt, ap.adm.
Ref. JMP/051198/EF

Uit het Latijn vertaald door R. de Pauw en A. van
Mijlbeke. De tekst van de uitgave van 1953 (uitg.
Lannoo, Tiel)
onder de titel *Meditaties in de Tower*
verschijnt hier in geactualiseerde bewerking
en met een inleiding van S. van den Aardweg-Hissink.

© 1998 Nederlandse editie STICHTING DE BOOG
Keizersgracht 218-B
1016 DZ AMSTERDAM
e-mail: shop@deboog.nl
internet: www.deboog.nl

ISBN 90.6257.162.X

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	7
Tijdschets	7
Hendrik VIII	9
Thomas More	12
Toelichting op de tekst	19
TWEE GRAFSCHRIFTEN	
(door Thomas More geschreven en door hemzelf op één tombe laten inkerven)	25
EERSTE GRAFSCHRIFT	25
TWEEDE GRAFSCHRIFT	25
GEBED om troost	29
OVER DE DROEFHEID, DE MOEHEID, DE ANGST EN HET GEBED VAN CHRISTUS, VOORDAT HIJ GEVANGENOMEN WERD	
Gebed en onthechting. De gewoonte om te bid- den	30
Ook Christus kende angst	37
Vertrouwen op Gods wijsheid	41
Christus leed voor ons	45
Concentratie bij het bidden	51
Bidden zoals Christus deed	57
Volharding in het gebed	60

'Niet Mijn wil, maar Uw wil geschiede'	63
De doodstrijd van Christus als voorbeeld voor ons	67
Bidden om wakker te blijven	69
God stuurt troost	73
Remedie tegen onze wanhoop	76
Bisschoppen: waakt en bidt!	83
Ook tijdens verdriet waakzaam blijven	89
Het gebed: de enige bescherming tegen bekoring	94
Soorten van gebed	96
Bidden om goede priesters	102
Hoogmoed, gierigheid en de leugen	107
Jezus biedt zichzelf als slachtoffer aan	118
Christus zelf is onze beschermer	122
Wij moeten Gods genade aanvaarden	128
HET OOR VAN MALCHUS AFGEHOUDEN	131
Het schriftwoord moet in vervulling gaan	138
De aanvallen op de Heer	140
'Dit is uw uur en de macht van de duisternis'	142
'De Heer zal hen bespotten'	148
HOE ZIJN LEERLINGEN HEM IN DE STEEK LIETEN	152
De trouw van de jongeling	152
'Wat baat het, de hele wereld te bezitten?'	158
CHRISTUS WORDT GEVANGEN GENOMEN	163
GODDELIJKE MEDITATIE	165
BIBLIOGRAFIE	167

INLEIDING

Op de vraag van een journalist, hoeveel wegen er zijn die naar God leiden, antwoordde kardinaal Ratzinger eens: zoveel als er mensen zijn.¹ Niemand weet van tevoren welke de weg zal zijn die hij of zij zal moeten bewandelen om bij dat einddoel, de plaats waar God hem wacht, aan te komen. Ook rechter John More wist niet, verheugd als hij was toen zijn briljante zoon Thomas verkoos in de juridische voetsporen van zijn vader te treden, welke smartelijke weg de Heer deze zoon zou laten begaan alvorens hem liefdevol voor eeuwig in zijn armen te sluiten.

Voordat we aandachtig en eerbiedig het laatste werk beginnen te lezen, dat de heilige Thomas More schreef in zijn dodencel, kan het nuttig zijn enkele gegevens over zijn tijd en zijn leven door te nemen.

Tijdschets

Tegen het eind van de vijftiende eeuw lopen de Middeleeuwen, waarin 'de Kerk' alleen de katholieke Kerk, met de paus als herder, betekende, ten einde. Mede als gevolg van de ontdekkingsreizen, is de een-

¹ Joseph Kardinal Ratzinger, *Salz der Erde*, Stuttgart 1996 (inleiding).

heid tussen Staat en Kerk niet meer spanningsloos. Vorsten en kerkelijke gezagsdragers strijden om de macht. Naast het kerkelijk ambtelijke instituut ontstaat een wereldlijk ambtenaren-apparaat ten dienste van de vorst. Ontwikkelde leken laten meer en meer van zich horen. De humanistische geest van deze eeuwen vernieuwt de bestudering van de klassieke Griekse en Romeinse kunst, letteren en filosofie. De uitvinding van de boekdrukkunst biedt nieuwe mogelijkheden om zich te uiten.

In Duitsland valt Luther fel de leer van de Kerk over de aflaten aan, in zijn '95 stellingen' van 1517. De Reformatie begint en daarmee de lange reeks blijvende afscheidingen van de Kerk van Rome. Niet, dat deze opstandigheid tegen de Kerk van Christus zomaar uit de lucht kwam vallen: al halverwege de veertiende eeuw bekritiseerde Wicliff in Engeland het waarheidsgehalte van de Heilige Schrift, de positie van de paus, de vergeving van de zonden in de Biecht, de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in de Eucharistie enz. Zoals ook in onze tijd gebeurt, vielen het eerst het kloosterleven en het celibaat, gevolgd door een algemene verwereldlijking binnen de Kerk. Deze golf van opstandigheid ebde weliswaar enigszins weg, maar het bouwwerk was aangetast en een sluimerend anti-katholicisme bereidde de Reformatie voor.

In felle geschriften worden de waarden van de katholieke Kerk door dezen aangevallen, door genen verdedigd. Thomas More kiest onverschrokken de zijde van de Kerk van Rome. Hij is ervan overtuigd dat zowel de Kerk als de maatschappij hervorming

nodig hebben, maar ziet de oplossing alleen in vreedzame gesprekken. Voortdurend wijst hij op het gevaar van blijvende scheuring in de Kerk en van regelrechte oorlog als de aanvallen op de wezenlijke leer van de Kerk blijven aanhouden.

Dat Luthers roep om 'vrijheid' een golf van geweld uitlokte, bleek in 1525 bij de boerenopstand van aanhangers van Luther, in Duitsland, die bloedig werd neergeslagen. Als wraak volgde de gewelddadige plundering van Rome, in 1527. In 1526 komt de aanval van een heel andere kant: de Turken vallen Hongarije binnen.

William Tyndale verbreidt Luthers werk in Engeland. Daar zal de Kerk, die staatskerk wordt, zich afscheiden en vanaf 1532 als Anglicaanse Kerk voortleven. De directe aanleiding daarvoor was de echtscheiding van koning Hendrik VIII, gevolgd door zijn tweede huwelijk met Anna Boleyn. Laten wij nu eerst de voorgeschiedenis hiervan nader bekijken.

Hendrik VIII

Op twaalfjarige leeftijd trad Hendrik in het huwelijk met de zes jaar oudere Catharina van Aragon, dochter van koning Ferdinand van Aragon en Isabella van Castilië, van Spanje. Toen Hendrik vijftien jaar was, kon het huwelijk plechtig gesloten worden. Tijdens de eerste jaren van hun huwelijk kreeg Catharina verscheidene kinderen, jongens en meisjes, maar die werden of dood geboren, of zij stierven kort na de geboorte. Na zeven jaar werd toch een dochter geboren die in leven bleef: Maria.

Hendriks zorgen om een mannelijke nakomeling, die zijn troon zou kunnen overnemen, groeiden. Tegelijkertijd bloeide een romance tussen hem en Anna Boleyn, de dochter van een van zijn raadslieden. Catharina was door haar vele tragisch verlopen bevalingen sterk verzwakt, maar haar karakter niet. Tot het eind van haar leven hield zij vol dat zij de wettige echtgenoot van Hendrik VIII was en dus de wettige koningin van Engeland. Hendrik ontwikkelde zich intussen meer en meer als een zinnelijk en slap individu, wiens wil wet was. Hij voelde zich niet alleen de wereldlijke opperheer van zijn volk, maar ook de hoogste geestelijke leider. Het ontbreken van mannelijke nakomelingen moest zijn huwelijk met zijn maîtresse rechtvaardigen. Gewetensproblemen kwelden hem niet: zijn koningschap was hem immers door God gegeven en wat Hendrik wilde, kwam overeen met Zijn wil, vond hij.

Het was Anna Boleyn zelf die hem in deze overtuiging gesterkt had, door hem het boek *The Obedience of a Christian Man* (De gehoorzaamheid van een christen) van Tyndale in handen te geven. Thomas More noemde het boek 'het boek van ongehoorzaamheid' en wees de koning op de onchristelijke inhoud ervan. Kort hiervoor was Hendrik nog door de paus uitgeroepen tot *Defensor Fidei* (verdediger van het geloof) vanwege zijn openlijk verzet tegen Luther en zijn volgelingen. Maar Tyndale's boek sloot te goed aan bij Hendriks drang naar absolute macht en het onbeperkt uitleven van zijn hartstochten, om hier weerstand aan te kunnen bieden.

Op voor Catharina beschamende wijze stelde de koning alles in het werk om zijn huwelijk met haar

ongeldig te laten verklaren. Ook bood hij haar vele gunsten aan als zij vrijwillig in een klooster zou treden, maar zij bleef trouw en heeft nooit met een echtscheiding ingestemd. More, in die periode raadsheer van de koning maar alleen over wereldlijke zaken, vroeg geen advies over het huwelijk te hoeven geven en de besluiten over te laten aan de kerkelijke autoriteiten. Bisschop John Fisher protesteerde fel tegen de onchristelijke en onwettige echtscheiding.

Paus Clemens VII zag zich voor de beslissing gesteld: het eerste huwelijk van Hendrik ongeldig verklaren en daarmee een vrijgeleide geven voor zijn huwelijk met Anna Boleyn, of, het eerste huwelijk handhaven en het tweede verbieden (wat God verboden heeft, kan de mens niet scheiden, ook een paus niet). Als Hendrik dit laatste dan toch deed, betekende dat, gezien de grote macht die hij in zijn land bezat en, voorzover hij die niet had, zich toe-eigende, een schisma in de Kerk. Misschien was deze paus te besluiteloos van karakter of zag hij het grote gevaar van een schisma helemaal niet; hoe het ook zij, toen hij eindelijk in 1534 het eerste huwelijk geldig en dus het tweede ongeoorloofd verklaarde, waren Hendrik en Anna al een jaar getrouwd en hadden zij een dochter, Elizabeth. Hendrik eiste van al zijn landgenoten dat zij een eed van instemming met zijn handelwijze aflegden, om zodoende niet alleen te staan in zijn ongehoorzaamheid aan de Kerk. De kartuizer monniken (bij wie More als student vier jaar gewoond had), bisschop John Fisher, Thomas More en vele anderen weigerden deze akte te ondertekenen, wat zij in moedig martelaarschap met hun leven moesten bekopen.

Thomas More

Thomas More werd geboren op 7 februari in 1477 in Londen. Zijn vader was John More, die bekend stond als een zeer bekwaam rechter; zijn moeder was Agnes Granger, die stierf toen Thomas nog een klein kind was. In 1505 trouwt Thomas More met Jane Colt en zij krijgen drie dochters: Margareth, Elizabeth en Cicely, en een zoon: John. Het huwelijk duurt maar kort, want al op drieëntwintigjarige leeftijd sterft zijn vrouw. Nog datzelfde jaar trouwt More de acht jaar oudere weduwe Alice Middleton. Uit dit huwelijk zijn geen kinderen geboren.

Als hij veertien jaar is, gaat More naar de universiteit van Oxford, waar hij voornamelijk Latijn en Grieks studeert. Enkele jaren later verhuist hij naar Londen om daar, op de uitdrukkelijke wens van zijn vader, rechten te studeren. Hij krijgt onderdak in het gastenverblijf van een kartuizer klooster en blijft daar vier jaar wonen.

In die tijd gold het als iets vanzelfsprekends dat jonge mensen voor de keuze stonden tussen een toekomst als geestelijke (monnik, kloosterling of wereldlijk priester) en een leven 'in de wereld', getrouwd en een gezin. Voor More was deze overweging een moeilijk proces. Of hij in zijn jeugd echt roeping voor het priesterschap of het kloosterleven heeft gevoeld, is niet bekend, maar men was in die tijd van mening dat een werkelijk diep christelijk leven alleen langs klerikale weg bereikt kon worden, liefst in de afzondering van een klooster. Waarschijnlijk onder de sterke druk van zijn vader, waarbij de bekostiging van zijn studie

een niet onbelangrijke rol speelt, kiest More tenslotte voor een loopbaan als jurist. De keuze om 'in de wereld' te gaan leven, houdt voor hem beslist niet in dat zijn geloof in enig opzicht in diepte afneemt. More die, volgens Berglar, overigens «beslist niet zonder gebreken» is², richt zich met zijn hele wezen op die ene vraag: wat is hier en nu Gods wil? In de trouwe uitoefening van zijn werk als jurist, als echtgenoot en als vader van zijn kinderen probeert hij te beantwoorden aan die Wil. Door een intens gebedsleven en een onopvallende gewoonte om verstervingen te doen (soms zeer zware, zoals zijn kinderen wel eens door toeval hebben ontdekt) bereidt hij zich voor op de zware verantwoordelijkheid die zijn gestadig opklimmende loopbaan met zich mee zal brengen, en op de uiteindelijke vraag die God hem stellen zal: ben je bereid je leven voor Mij te geven?

Na zijn studie neemt More zitting in het parlement, wordt hij ondersheriff en later rechter in Londen, welke beroepen hem faam van rechtvaardigheid en menslievendheid bezorgen. «Zijn adviezen waren vriendschappelijk en eerlijk. Hij dacht meer aan het voordeel van zijn klant dan aan wat hij zelf aan een zaak zou kunnen verdienen», heeft zijn vriend Erasmus over hem geschreven. Voor de meest uiteenlopende kwesties wordt More's bemiddeling gevraagd. Zo slaagde hij erin een opstand van Londense handwerkslieden, die zich keerden tegen buitenlandse arbeiders, te sussen; vervolgens wist hij clementie met

² Peter Berglar, *Die Stunde des Thomas Morus*, Fisher, Frankfurt 1987.

de opgepakten te bewerkstelligen en tenslotte de oorzaken van het oproer bloot te leggen.

More's succesvolle inmenging in een internationaal geschil over de inbeslagneming van een pauselijk schip door de koning, waarbij More aan de kant van de paus stond, trok de aandacht van de koning. Op diens verzoek legde More zijn functies in Londen neer en trad hij in dienst van koning Hendrik VIII (1521). More zocht vóór alles internationale vrede, want alleen zó kon, naar zijn vaste overtuiging, de eenheid in het christendom bewaard blijven. Hij beschouwde het dan ook als hoogtepunt in zijn carrière om als gezant van de koning te hebben meegewerkt aan de vrede van Kamerijk, die in 1529 een einde maakte aan de oorlog tussen Engeland en Frankrijk.

Zijn veelzijdige belangstelling en wijze besluitvorming deden hem opklimmen tot de, voor een leek, hoogst bereikbare positie: die van Lord-kanselier, de directe raadgever van de koning. «In het uitoefenen van die taken en ambten gedroeg hij zich zo, dat noch de hoogedele vorst hem iets hoefde te verwijten, noch de edelen hem benijdden, noch hij aan het volk mishaagde – maar wel dieven, moordenaars en kettters tot last was», schrijft hij met die typisch Moriaanse ironie over zichzelf in zijn grafschrift.

Dat een doorgewinterde jurist 'een last voor dieven en moordenaars' vormt, valt niet moeilijk te begrijpen maar 'een last [...] voor de kettters' kan worden opgevat als een zweepslag naar de aanvallers van de Kerk. Door dieven, moordenaars en kettters in één adem te noemen, rekent More de kettters niet alleen onder de misdadigers, maar hij noemt hen zelfs, door ze in stijgende lijn op te sommen, de ergsten van alle

misdadigers. Hij geeft aan dat de ketters meer waren dan dieven, omdat zij op grote schaal kerkelijke goederen in beslag namen. Ook waren zij in zijn ogen erger dan moordenaars omdat zij zielen ombrachten en levensgevaarlijke aanslagen pleegden op het Mystiek Lichaam van Christus, de Kerk. Alles wilde More in het werk stellen om deze afvalligheid-op-groteschaal een halt toe te roepen, bewust als hij zich was van de grote schade die zij ook in de toekomst zou aanrichten.

Men zou kunnen veronderstellen dat More, als jurist en zeker als kanselier, een aandeel gehad moet hebben in de strenge (dood)vonnissen die in die tijd tegen de ketters werden uitgesproken. Berglar zegt hierover: «In de twaalf jaar tussen 1519 en 1531 werd in het diocees Londen geen enkel doodvonnis wegens ketterij uitgesproken. Pas nadat in februari 1531 de Engelse geestelijkheid zich aan de koning had onderworpen en hem als opperhoofd van de Kerk, 'voorzover dat te verenigen was met de wetten van Christus' erkend hadden, werden er weer brandstapels aangestoken. [...] Toen, in februari 1531, bezat More geen enkele macht meer. Tijdens de laatste zes maanden van More's kanselierschap werden drie ketter-verbrandingen uitgevoerd, waarvoor de bisschop van Londen, Stokesley, verantwoordelijk was. [...] Daden van fysiek geweld tegen de ketters kunnen More niet ten laste worden gelegd. Aan zijn handen kleeft geen bloed».³ More viel aan en verdedigde in woord, geschrift en, vooral, in het voorbeeld van

³ P.Berglar, o.c. I hfst. 4.

zijn leven. Over zijn strijd tegen de ketters schreef More eens: «Van de ketters haat ik de dwaling, niet de persoon. Het ene (de dwaling) moet vernietigd worden, het andere gered».

More stond niet alleen in het openbare, maatschappelijke leven bekend als zeer vredelievend, ook persoonlijk had hij veel vrienden. Zijn Rotterdamse vriend Erasmus schreef over «de vriend van wie ik het meeste houd», dat hij was «geboren voor vriendschap». Hij wist de mensen op hun gemak te stellen en ze het gevoel te geven dat hij alle tijd voor hen had. Met zijn typisch engelse voorkomendheid en fijngevoeligheid wist hij de meest depressieve geest op te vrolijken of iemand van de grootste ramp de betrekkelijkheid te laten zien.

Erasmus leefde onder omstandigheden die zeer verschilden van zijn Engelse vriend. Als (uiteraard onwettige) zoon van een priester had Erasmus niet de sublieme opvoeding en begeleiding die More van zijn vader genoot. Hij voelde zich onwennig in klerikaal milieu en had 'van huis-uit' geen middelen van bestaan. Met More deelde hij zijn vurige ijver voor 'sound learning' (gezonde studie) waarmee zij doelden op de oprechte bestudering van onder andere het evangelie en de klassieke schrijvers teneinde het christelijk geloof beter te kennen en te laten kennen. Hun ideaal was, de staten gericht te laten zijn op de beoefening van de christelijke deugden en op het algemeen welzijn en niet op overwinning en oorlog.

More beschreef die ideale staat in zijn *Utopia*, waarin geen privé-bezit is, verkiezingen gehouden worden, weinig wetten zijn en geloof en beoefening van de christelijke en natuurlijke deugden de stu-

wende krachten vormen. Voor More zelf was het schrijven van dit boek een voorbereiding op zijn toekomstig staatsmanschap.

In mei 1532 erkende de clerus van Engeland definitief de koning als algeheel leider van de Kerk in hun land. Nu is de afscheiding van Rome een feit. De dag erna vraagt More, die ook al aan een chronische pijn op de borst lijdt, ontslag van al zijn functies.

Voor koning Hendrik VIII is de weg vrij om de heerschappij over de Kerk in Engeland in een wet vast te leggen. Eerst moet hij nog de wettelijke troonopvolging regelen voor de nakomelingen uit zijn tweede huwelijk. Dit gebeurt in maart 1534: de *Act of Succession*, in november van dat jaar gevolgd door de *Act of Supremacy* (heerschappij).

Nadat Thomas More geweigerd had de scheidingsakte van de koning te tekenen, liet deze hem in de kerker, in de Tower van Londen, opsluiten. Een jaar en drie maanden verbleef hij daar, in de wetenschap dat hem buiten alleen de dood wachtte. Op 3 juni 1535 kreeg More voor het laatst gelegenheid zich openlijk te verdedigen, of liever gezegd, openlijk schuld te bekennen door alsnog het gelijk van de koning, die zich in zijn land boven de paus stelde, te erkennen. Het tribunaal bestond uit aartsbisschop Cranmer, de Lord-kanselier Audley (More's opvolger), secretaris-generaal Cromwell, Lord Wiltshire (de vader van Anna Boleyn) en Lord Suffolk (zwager van Hendrik VIII). More herhaalde wat hij al eerder geantwoord had: «Mijn geweten is zuiver; ik doe niets verkeerd; ik verlies liever mijn hoofd dan mijn ziel».

Op sublieme wijze toonde More de arrogantie van zijn rechters aan en stelde hij de superioriteit van de goddelijke en de natuurlijke wetten, alsook die van de universele Kerk, in het licht. Maar hij kon niet voorkomen dat de angst voor de koning de rechters slechts tot één antwoord zou brengen: het doodvonnis.

Op 6 juli 1535 werd hij onthoofd. Zijn hoofd werd op de brug geplaatst om dat van bisschop Fisher, die hem in het martelaarschap was voorgegaan, te vervangen.

Drie eeuwen lang bleef de katholieke godsdienst in Engeland verboden. In al die jaren kon geen algemene bekendheid worden gegeven aan de geschriften van Thomas More. Pas in 1829 kregen de katholieken in de *Emancipation Act* de vrijheid van godsdienst terug en konden More's leven en zijn werken worden bestudeerd. Al spoedig begon men aan een proces voor zijn zaligverklaring, die in 1886 plaatshad.

Toen in de jaren dertig van de twintigste eeuw Hitler meer en meer macht kreeg over Duitsland en hij deze macht probeerde uit te breiden door de joden uit te roeien en de godsdienst het zwijgen op te leggen, achtte paus Pius XI de tijd gekomen om de wereld een hart onder de riem te steken en Thomas More, samen met John Fisher, als bemoedigende voorbeelden te stellen. Op 19 mei 1935 werden zij door hem heilig verklaard.

In *The Tablet* (juni 1935) schrijft deze paus: «More was sterk en moedig [...], in staat weerstand te bieden aan menselijk gevele [...]. De tranen van zijn vrouw en kinderen konden hem niet overhalen de weg van

waarheid en deugd te verlaten; en in die laatste, verschrikkelijke beproeving richtte hij zijn blik op de hemel en toonde hij zich een schitterend voorbeeld van christelijke standvastigheid».

In 1963 verschenen voor het eerst de complete werken van Thomas More in de *Yale Edition* (New Haven en Londen), bestaande uit 15 delen die samen 21 boeken beslaan. Ook een gedeelte van zijn correspondentie is erin opgenomen.

Toelichting op de tekst

«In het aangezicht van de dood, heeft de heilige kanselier troost gezocht in de overweging van het bittere lijden van onze Zaligmaker. Regel na regel volgde hij de verhalen van de evangelisten en trachtte hij uit iedere zinsnede van het passieverhaal de rijkdommen aan lering en stichting, aan sterkte en troost te putten waaraan hij in zijn nood en eenzaamheid zo intens behoefte had

Hij begon met de doodsangsten van Jezus in de Hof van Olijven. En nadat hij, woord voor woord overdenkend, gevorderd was tot het ogenblik waarop de Heer gevangen werd genomen, werd hem een zwaardere straf opgelegd en werd hem alle schrijfgerei afgenomen zodat hij zijn aantekeningen niet kon voortzetten. Vandaar dat het geschrift abrupt eindigt», aldus De Pauw en Van Mijlbeke in het voorwoord tot hun vertaling van het *De Tristitia Christi* dat we weer uitgeven onder de titel *De Droefheid van Christus tot aan zijn gevangenneming*.

De algemene opvatting is dat dit laatste geschrift van More een 'onvoltooide' is, dus dat hij de bedoe-

ling had zijn werk uit te breiden als hij daar nog de gelegenheid voor gekregen zou hebben. De latere toevoeging⁴, die begint met: «More is met dit werk niet verder gevorderd...», suggereert inderdaad dat het stuk niet 'af' is. De laatste ondertitel, door More zelf gegeven, luidt *De Captione Christi* (Christus wordt gevangengenomen). Sommigen menen dat More van die gevangenneming alleen maar het begin heeft opgeschreven. In de Frans-Latijnse uitgave van dit werk door uitgeverij Téqui⁵ voegt de vertaler echter een interessante voetnoot toe.

In die voetnoot wordt geopperd dat in de laatste zin de arrestatie van Jezus plaatsheeft en het stuk dus klaar is, wat zou blijken uit «tum demum [...] manus iniectas in Iesum» (toen pas [...] sloegen ze de hand aan Jezus. Ook de opsomming van tien gebeurtenissen, die in het Latijn telkens beginnen met 'post', vormt een climax die uitmondt in 'tum demum primum', wat vertaald kan worden met: 'toen pas, voor het eerst', maken het aannemelijk dat More hier een slot heeft bedoeld. Dit slot noemt dan als laatste woord (als letterlijk *lijdend* voorwerp) de naam van de hoofdpersoon van dit drama, die niet More zelf is maar in wiens voorbeeld hij zoveel steun en troost heeft gevonden: *Jezus*.

De originele handgeschreven tekst van *De Tristitia Christi* is pas gevonden in 1963, in de bibliotheek van het Colegio del Corpus Christi, in Valencia, Spanje. De vertaler (in het Frans) noemt in de inleiding een

⁴ Toegevoegd bij de eerste uitgave van de Latijnse tekst in *Opera Latina*, Leuven 1565.

⁵ Thomas More, *La Tristesse du Christ*, Paul Téqui, Parijs 1990, met een inleiding van G. Marc'Hadour.

observatie, die hij maakte bij het doorlezen van dit oorspronkelijke handschrift. Het werk vertoont alle tekenen van tijdnoed: doorkrassingen en toevoegingen. Ook taalkundig zijn er tekenen die erop wijzen, dat het alleen de laatste cosmetische bewerking is geweest die Thomas More niet heeft kunnen uitvoeren. Zo zijn er inconsequenties in het gebruik van de verleden en tegenwoordige tijd. Stukjes tekst zijn ingevoegd door telkens weer nieuwe komma's aan te brengen, wat zeer lange zinnen heeft opgeleverd.⁶

Thomas More heeft in de gevangenis twee werken geschreven: *A Dialogue of Comfort* in het engels en *De Tristitia Christi* in het Latijn.

Het eerste is een gesprek tussen twee Hongaren, een zieke oude man en zijn jonge neef, bij het ophanden zijn van de Turkse invasie. De jongeman is bang dat hij bij een invasie zijn geloof niet volledig trouw zal blijven, uit angst zijn familie en ondergeschikten te schaden. In een lange discussie overtuigt de oude man zijn neef ervan dat zijn angst voortkomt uit een gebrekkig geloof, een te grote gehechtheid aan het 'wereldse' en uit een niet goed begrijpen van de bovennatuurlijke zin van het lijden.

Hierna schreef More *De Tristitia Christi*, zonder enig boek om te raadplegen. Hij volgde de vier evangelieteksten zoals hij ze uit zijn hoofd kende. Hier en daar komt de tekst dan ook niet letterlijk overeen met die van het evangelieverhaal zelf. Omdat dit niet storend werkte, hebben wij de teksten gehandhaafd zoals More ze heeft opgeschreven.

⁶ Ibidem.

Naast deze werken schreef hij in zijn cel, behalve brieven naar zijn gezin, nog enkele korte overwegingen en gebeden. Een van deze gebeden is de verzameling van de aantekeningen die More maakte in de marges van het getijdenboek dat hij in zijn cel had meegenomen.⁷ Zijn neef William Rastell noemde het gebed in zijn uitgave van 1557: *Godly Meditation* en sindsdien is het onder de naam *Goddelijke Meditatie* blijven voortleven. Het getijdenboek was geïllustreerd met houtsneden, die elk een episode uit het leven van Jezus afbeeldden. Het gebed van de toekomstige martelaar slingert zich als het ware om de afbeeldingen heen. Hiermee lijkt Thomas More aan te geven, dat de imitatie van het leven van Christus het centrale thema is in het leven van de christen en dat dit ook het hoofdthema voor zijn geestelijke oefeningen dient te zijn. De aantekeningen, die tezamen het gebed vormen, plaatsen wij, in eigen vertaling, aan het eind van deze uitgave.

Na de dood van haar vader bewaarde More's dochter Margareth de Tower-werken zorgvuldig en liet ze uit veiligheidsoverwegingen maar in kleine kring lezen. In 1557 verzorgde William Rastell de eerste uitgave van zijn werken in het Engels: *The Workes of Syr Thomas More, sometyme Lorde Chauncellor of England, written by him in the Englysh tongue*. De werken die More in het Latijn geschreven had, werden voor het eerst uitgegeven in 1565 in Leuven in de *Opera Latina*.

⁷ *Book of Hours*. Tezamen met *Psalter*, een psalmenboek, uitgegeven in *Thomas More's Prayerbook*.

Met de uitgave van het huidige werk wilde de uitgever een actuele versie leveren van de Nederlandse vertaling van *De Tristitia Christi* uit het Latijn, die dateert van 1953. Taal is als een mensenleven: de identiteit blijft, vorm en constructie veranderen met de jaren. Met dit verschil, dat een mens ouder en een taal telkens weer jong wordt. Die verjonging had ik op het oog toen ik *De droefheid van Christus* ter hand nam. Om dit te bereiken moest ik lange zinnen inkorten, verouderde grammaticale constructies 'omgooien' en het vocabulaire in een nieuw jasje steken. Toch leek het mij gewenst op te passen voor al te populair en dus simplistisch taalgebruik, wat de karakteristieke stijl van de heilige humanist beslist geweld aan zou doen.

Aan de vertaling zelf heb ik in principe niets veranderd. Het was de bedoeling van de vertalers om de tekst zoveel mogelijk bij het Latijnse origineel te laten aansluiten. Om niet af te wijken van deze intentie heb ik, waar dat nodig was, ook het Latijnse origineel geraadpleegd. Van de voetnoten heb ik er wel een aantal weggelaten en andere bijgevoegd.

Om meer te lezen over Thomas More en zijn tijd bevelen wij aan: het eerder genoemde *Die Stunde des Thomas Morus* van Peter Berglar (Fisher, Frankfurt 1987) en *Thomas More, A Portrait of Courage* van Gerard Wegemer (Scepter, U.S. 1997).

Vooraf aan dit werk bieden wij de lezer twee graf-schriften, die More zelf schreef. Zij geven een treffende karakteristiek van zijn leven, denken en schrijfstijl. Zij bevatten juweeltjes van ironie, waarbij vooral de koning het moet ontgelden. Zo lezen we: «[...] bekwam hij (Thomas More) [...] als een onvergetelijke

weldaad van de zeer genadige koning, wat hij als knaap altijd had verlangd, dat hij de laatste jaren van zijn leven vrij (!) zou krijgen [...].»

De uitgave van dit celgeschrift van Thomas More is bedoeld om stof te bieden voor gebed en bezinning. De in hoofdletters afgedrukte opschriften geven de indeling aan, die Thomas More zelf maakte; de vetgedrukte kopjes hebben wij toegevoegd als rustpunten voor de lezer. Wij wensen u een vruchtbare lezing toe.

TWEE GRAFSCHRIFTEN
(door Thomas More geschreven en
door hemzelf op één tombe laten inkerven)⁸

EERSTE GRAFSCHRIFT

Thomas More, in de stad Londen uit een bescheiden doch eerbare familie voortgekomen, hield zich, zo goed en zo kwaad als het ging, met literatuur bezig.

Nadat hij als jongeman gedurende enkele jaren voor de balie gepleit had en nadat hij in zijn stad als sheriff had gevonnist, werd hij door de onoverwinnelijke koning Hendrik de Achtste (onder alle koningen

⁸ *Grafschrift* moet hier gezien worden als een literair genre, waarbij het de bedoeling is dat de lezer zich voorstelt alsof de tekst op een grafsteen staat afgedrukt en waarvan de tekst soms al voor de dood van de beschrevene bekend wordt gemaakt. Zo heeft Thomas More het eerste grafschrift een jaar voor zijn arrestatie, bij wijze van zelfverdediging, naar zijn vriend Erasmus gestuurd.

viel aan deze alleen de voorheen ongehoorde eer te beurt, de verdediger van het geloof⁹ genoemd te worden, wat hij zich én door zwaard én door pen ook waarlijk toonde te zijn!) aan het hof verbonden, in de raad verkozen, tot ridder geslagen, en eerst tot proquestor, daarna tot kanselier van Lancaster, en tenslotte, dank zij de ongewone gunst van de vorst, tot kanselier van Engeland aangesteld. Intussen werd hij in de openbare senaat van het rijk tot orator populi verkozen. Bovendien was hij soms gezant van de koning, nu eens hier dan eens daar, als laatste echter te Kamerijk, toegevoegd als metgezel en ambtgenoot aan de leider van het gezantschap Cuthbert Tunstall, toentertijd bisschop van Londen, spoedig daarna bisschop van Durham. Tegenwoordig is er nauwelijks iemand ter wereld die bekwamer, voorzichtiger en voortreffelijker is dan die bisschop. Aldaar dan mocht hij (Thomas More) als gezant aanwezig zijn en vreugdevol aanschouwen, hoe onder de grootste monarchen der christenheid de verdragen opnieuw werden opgesteld en de lang verbeide vrede aan de wereld werd geschonken. (Moge God die vrede bevestigen en eeuwigdurend maken.) In het uitoefenen van die taken en ambten gedroeg hij zich zó dat noch de hoogedele vorst hem iets hoefde te verwijten, noch de edelen hem benijdden, noch hij aan het volk mishaagde, maar wel dieven, moordenaars en kettters tot last was. Zijn vader tenslotte, John More, was door de vorst tot ridder geslagen en in die orde van rechters benoemd, die koninklijke vergadering wordt geheten. Hij was een burger, onschuldig, zachtmoedig, barm-

⁹ 'Defensor fidei', zie 'Inleiding'.

hartig, welwillend en onomkoopbaar, door de ouderdom wijs, doch energieker dan men op zijn leeftijd mocht verwachten. En toen hij zijn zoon als kanselier van Engeland mocht zien, was hij van oordeel lang genoeg op aarde te hebben verbleven en verhuisde hij graag naar de hemel. Toen Thomas' vader gestorven was, wiens meerdere hij zo lang was en door wie hij 'jongen' genoemd placht te worden, voelde de zoon dat hij zijn verloren vader miste en, terugblikkend op de vier kinderen en elf kleinkinderen uit hem geboren, begon hij zich oud te voelen. Dat gevoel werd nog versterkt door een dadelijk daarop volgend slechtere gezondheidstoestand van de borst, als het ware een teken van de naderende ouderdom.

Aldus verzadigd van het sterfelijke, bekwam hij, na aan alle ereambten verzaakt te hebben, als een onvergetelijke weldaad van de zeer genadige koning datgene wat hij als knaap haast altijd had verlangd, dat hij de laatste jaren van zijn leven vrij zou krijgen om, zich geleidelijk aan de bedrijvigheden van dit leven onttrekkend, de onsterfelijkheid van het toekomstige te kunnen overwegen (indien dit besluit God belieft). En hij zorgde ervoor, dit graf te bouwen voor zichzelf, en het stoffelijk overschot van zijn eerste echtgenote hierheen te brengen, opdat het hem dagelijks aan het onophoudelijk nadersluipen van de dood zou herinneren. Opdat hij het niet tevergeefs, als zou hij blijven leven, voor zich gemaakt zou hebben, noch vol schrik zou beven voor de dood, doch graag aan het verlangen van Christus gehoor zou geven en de dood niet als dood doch als poort van een gelukkiger leven zou ervaren, bid ik u, lezer, begeleid met godvruchtig-

ge gebeden hem, die ten beste verzucht, en overleden is.

TWEEDE GRAFSCHRIFT

Hier ligt Joanna, het vrouwke-lief van Thomas More.
Beslist: ik bestem dit graf ook voor Aleidis
en voorzeker ook voor mij.

*

De ene, met mij in jeugdige jaren verenigd, schonk
mij dat een jongen en drie dochters me 'vader' noemen.

*

De andere was voor haar stiefkinderen (lof, die zelden
een stiefmoeder toekomt), zo goed als ooit een
andere voor haar eigen kinderen was.

*

Zoals de ene met mij leefde, zo leeft de andere.
Het is niet zeker dat deze mij méér lief is
dan mij de andere was.

*

O hadden wij, tezamen verbonden, gedrieën kunnen
leven; hoe wel ware het geweest, indien het lot en de
religie het toelieten.

*

Doch het graf verbindt ons.
Ik bid dat de hemel ons verenige.
Zo zal de dood schenken
wat het leven niet geven kon.

GEBED OM TROOST

*O, Heer, schenk mij de genade om,
in al mijn angst en doodsnoed,
mijn toevlucht te nemen tot die angst en doodsnoed
die Gij, mijn goede Verlosser,
in de Hof van Olijven hebt gehad
voordat Uw zo bittere lijden begon;
en om, uit het overwegen daarvan,
geestelijke kracht te putten
en troost die heilzaam is voor mijn ziel.*

Thomas More

OVER DE DROEFHEID, DE MOEHEID, DE ANGST
EN HET GEBED VAN CHRISTUS,
VOORDAT HIJ GEVANGENOMEN WERD

Gebed en onthechting. De gewoonte om te bidden

Toen Jezus dit gezegd had¹⁰ en de lofzang was gezongen, gingen zij naar de Olijfberg. [Mt 26,30; Mc 14,26; Lc 22,39; Joh 28,1]

Toen Christus wilde heengaan, sloot Hij de talrijke vrome gesprekken die Hij onder de maaltijd met zijn apostelen gevoerd had, met een lofzang af. Wat een verschil tussen ons en Christus, wiens naam wij dragen! Wij zeggen aan tafel niet alleen nutteloze en overvloedige woorden (waarover wij, naar Christus' vermaning, eens ook rekenschap moeten geven) maar wij voeren er dikwijls zelfs verderfelijke gesprekken. En tenslotte gaan we dan onverschillig en ondankbaar weg, van spijs en drank vervuld¹¹, zonder God, de milde Gever van onze maaltijden, te bedanken.

Burgensis, een wijs en vroom man¹² en uitstekend theoloog, veronderstelt op goede gronden dat de

¹⁰ De eerste zinsnede is letterlijk het begin van Joh 18,1 en bedoelt blijkbaar: Joh 14-17: de laatste troostwoorden van Jezus tot zijn apostelen.

¹¹ vervuld: zowel in spirituele zin als in materiële.

¹² Mogelijk wordt hier bedoeld bisschop Paulus van Burgos,

hymne die Christus toen met zijn apostelen zong, uit de zes psalmen bestond die tezamen door de Hebreëen het 'Grote Alleluja' worden genoemd¹³, namelijk: psalm 112 met de vijf daaropvolgende psalmen. De Hebreëen hadden immers van oudsher de gewoonte om deze zes psalmen, onder de naam van 'Groot Alleluja' op Pasen en op enkele andere bijzondere feestdagen als dankgebeden te bidden. Diezelfde hymne bidden zij zelfs nu nog op die feesten. Maar bij ons is dat allemaal in onbruik geraakt. Vroeger kozen wij altijd, zowel bij de dankzegging als bij de zegening van de spijzen, naar gelang van de tijd, telkens andere hymnen, ieder naar eigen voorkeur. Maar tegenwoordig gaan wij met drie slordig en binnensmonds gemompelde woorden van tafel.

Zij gingen naar de Olijfberg. [Mt 26,30]

Niet naar bed. De profeet zegt: te middernacht stond ik op om U te loven.¹⁴ Maar Christus ging zelfs niet eens naar bed. Konden wij maar oprecht zeggen:

een bekeerde Jood, die stierf in 1435.

¹³ Blijkbaar wordt hier het 'Hallel' bedoeld. Naam, die de oude synagoge gegeven heeft aan een groep psalmen (Ps 112-117 Vulgatae) waarmee bij enkele bijzondere feestelijkheden Gods lof werd gezongen. Het Hallel werd ondermeer gezongen bij het paasmaal op de avond van 14 Nisan, namelijk de eerste helft na het vullen van de tweede beker en het paasverhaal, en de tweede helft bij het vullen van de vierde beker. In de rabbijnse literatuur wordt ook over het 'Grote Hallel' gesproken, maar of dit ook aan het eind van het paasmaal werd gezongen is, niet duidelijk.

¹⁴ Ps 119(118),62 *Midden in de nacht sta ik op om U [voor uw rechtvaardige voorschriften] te danken.*

*Ik dacht aan U op mijn legerstede.*¹⁵ Het was nog geen zomer toen Jezus, na het avondmaal, naar de berg ging. Trouwens, de lente was nog maar net begonnen en dat het koud was, blijkt wel uit het feit dat de gerechtsdienaars zich warmden aan een open vuur in de voorhof van de hogepriester [*Joh 18,18*]. Dat Christus dit toen niet voor de eerste keer deed, getuigt de evangelist duidelijk door te zeggen: *Naar gewoonte* [*Lc 22,39*] besteeg Hij de berg om er te bidden. Hierdoor geeft Hij te kennen dat wij onze geest uit het menselijk gedoe naar de beschouwing van het hemelse moeten verheffen, wanneer wij willen gaan bidden.

De Olijfberg, beplant met olijfbomen, is niet zonder mysterie. Liturgisch immers was de olijftak het symbool van de vrede, die Christus was komen stichten tussen God en de van Hem reeds lang gescheiden mens. Bovendien betekent de olie, de vrucht van de olijf, de zalving van de Heilige Geest die Christus over zijn leerlingen zou doen neerdalen zodra Hij tot zijn Vader was teruggekeerd. Zo zou die zalving hen korte tijd later datgene leren, wat zij nog niet hadden kunnen dragen, als het hun vroeger was geopenbaard [*Joh 16,12-24*].

Over de Cedronbeek naar een landgoed genaamd Getsemani. [*Joh 18,1; Mc 14,32*]

De stortbeek Cedron ligt tussen de stad Jeruzalem en de Olijfberg. Het woord 'Cedron' betekent 'droefheid'. De naam 'Getsemani' betekent in het Hebreeuws 'het zeer vette dal' of 'het dal der olijven'.

¹⁵ Ps 63(62),7 *Nog op mijn legerstede moet ik aan U denken. (En in mijn nachtwaken over U peinzen.)*

Het is dus niet toevallig dat de evangelisten de namen van die plaatsen zo zorgvuldig noemden. Ze zouden het zeker voldoende hebben gevonden eenvoudig te vertellen dat Hij naar de Olijfberg ging, als God niet sommige mysteries onder die plaatsnamen verborgen had.

Want, als Cedron 'droefheid' betekent én bovendien 'donkerheid', dan is dat woord niet alleen de naam van de stortbeek die de evangelisten vermelden, maar dan duidt het ook het dal aan waardoor de stortbeek stroomt en dat gelegen is tussen de stad en het landgoed Getsemani [1Ko 14,13 en 2Ko 23,4]. Deze namen herinneren ons eraan (tenzij de slaap ons het nadenken belet) dat wij, zolang wij in dit lichaam wonen, zoals de apostel Paulus zegt, van God gescheiden ronddolen [2Kor 5,6]. Wij moeten eerst dwars door het dal en door de stortbeek van de Cedron heen, een dal van tranen en een stortbeek van droefheid die, ons omspoelend, de donkerte en de vlekken van onze zonden kan afwissen. Slechts langs die weg kunnen wij de vruchtbare berg en het aangename landgoed Getsemani bereiken, een landgoed dat er goed onderhouden en mooi uitziet en dat rijkelijk is voorzien van allerlei genoegens.

Maar als wij het lijden en het verdriet beu worden en ten onrechte proberen de wereld, deze plaats van zorgen en lasten, voor ons tot rustoord, tot pretpark en tot hemel om te scheppen en ons daardoor voor eeuwig van het ware geluk dreigen uit te sluiten, dan worden we als het te laat is in vruchteloze schaamte en ondraaglijke, oneindige ellende gedompeld. Zo bevatten die toepasselijke plaatsnamen voor ons dus een heilzame les.

Maar de woorden van de Heilige Boeken zijn niet tot één betekenis beperkt, want er liggen meer mysteries in verborgen. Deze plaatsnamen stemmen ook zo prachtig overeen met het verhaal van Christus' lijden. Het is alsof de eeuwige Voorzienigheid van God er destijds voor heeft gezorgd dat bepaalde plaatsen met dié namen genoemd werden, die enkele eeuwen later, tijdens Christus' leven, zouden blijken voorbeschikte getuigen te zijn van zijn allerbitterst lijden. Want, als Cedron 'verdonkerd' betekent, roept deze benaming dan niet het profetenwoord op dat gesproken werd over Christus, die naar zijn verheerlijking opgaat na een ontorende doodstraf te hebben ondergaan, misvormd door kneuzingen, spuwsel en vuil? Hij heeft noch voorkomen noch schoonheid.¹⁶

En dat de stortvloed die Hij doorwaadde, niet zonder zin 'droevig' betekent, getuigde Hijzelf, toen Hij sprak: *Mijn ziel is dodelijk bedroefd.* [Mt 26,38]

En zijn leerlingen volgden Hem. [Lc 22,39]

De elf namelijk, die gebleven waren, volgden Hem. Maar de twaalfde at zich, bij het eten van het stuk brood, de Satan en werd door hem naar buiten gevoerd. En hij die zijn Meester niet volgde als leerling, vervolgde Hem als verrader. Het woord van Christus werd op hem wel zéér toepasselijk: *Wie niet vóór Mij is, is tegen Mij* [Mt 12,30]. Hij was immers tegen Christus, die hij het ergst belaagde op het ogenblik, dat de overige leerlingen hun Meester volgden om samen met Hem te bidden.

¹⁶ More roept hier het beeld op van de Ebed-Jahwe, door een zinspeling op Jes 53,2.

Laten wij Christus volgen en tot de Vader bidden, samen met Hem. Laten wij niet Judas navolgen door van Christus weg te gaan – overstelpt met Zijn weldaden en nadat wij samen met Hem een overvloedige maaltijd hebben genuttigd – opdat niet aan ons het profetenwoord vervuld wordt: *Als gij de dief ziet, loopt gij hem na en gij heult met de hoeren [Ps 50,18].*

Ook Judas, die Hem verraadde, kende de plaats, omdat Jezus daar dikwijls met zijn leerlingen was samengekomen. [Joh 18,2-4]

Bij het noemen van de verrader, prenten de evangelisten ons nogmaals in en bevelen ons ook aan: de heilzame gewoonte van Christus om samen met zijn leerlingen naar die bepaalde plaats te gaan om er te bidden. Want als Hij alleen maar ‘soms’ en niet ‘dikwijls’ daar ‘s nachts met hen samenkwam, dan zou de verrader er niet zo stellig van overtuigd zijn geweest, dat hij de Heer daar vond, zodat hij de knechten van de hogepriester en het Romeinse cohort erheen durfde te leiden als naar een voorbereide zaak. Als zij namelijk de indruk hadden gekregen dat de overval niet was voorbereid, zouden zij gedacht hebben dat hij hen voor de gek hield en ze zouden hem niet strafeloos hebben laten weggaan.

Waar blijven zij nu, zij die meenden heldhaftig te zijn en die, alsof ze iets geweldigs hadden gedaan, er zich op beroemden, wanneer ze eens op belangrijke vigiliedagen of ‘s nachts wat bereidwilliger in gebed waakten, of ‘s morgens wat vroeger opstonden om te bidden? ¹⁷

¹⁷ Worden hier Luther en zijn volgelingen bedoeld? ‘Ik had

Onze Redder, Christus, had tot gewoonte hele nachten wakend in gebed door te brengen!

Waar zijn zij die Hem, omdat Hij de feestmalen van de tollenaars niet afkeurde en de diensten van de zondaars niet misprees, Hem een gulzigaard en een wijndrinker noemden [*Lc 7,34*] en in vergelijking met de strenge farizeese gebruiken, Hem voor een man van nog niet eens gewone deugzaamheid hielden? Maar, terwijl die triestige huichelaars op de hoeken van de straten baden om door de mensen gezien te worden [*Mt 6,5*], bekeerde Hij, bescheiden en welwillend, tijdens een banket, de zondaars tot een beter leven. Diezelfde Christus bracht dikwijls de nacht onder de blote hemel in gebed door [*Lc 6,12*], terwijl de farizeëer-huichelaar in een zacht bed lag te snurken.

Onze luiheid laat niet toe dat wij het schitterende voorbeeld van onze Redder volgen. Maar wij zouden ons tenminste Christus' nachtwaken voor de geest kunnen roepen, wanneer we ons in ons bed op onze andere zij draaien om meteen weer in te slapen. Al wilden wij Hem maar even, tot de slaap terugkomt, bedanken, onze luiheid overwinnen en om méér genade bidden.

Echt, als we ons alleen al déze gewoonte eigen wilden maken, zou God ons, naar mijn vaste overtuiging, spoedig een grote vermeerdering van deugd schenken [*Mt 13,23*].

mij bijna de dood toegebracht door vasten, onthouding, boete en arbeid en kleding, mijn lichaam vermagerde verschrikkelijk en was bijna geheel uitgeput'. (Luther) Vgl. Grisar III 674. Freiburg i. B.

Ook Christus kende angst

En Hij sprak: Blijft hier zitten terwijl Ik ginds ga bidden, maar Hij nam Petrus en de twee zonen van Zebedeüs met zich mee. Hij begon bedroefd en angstig te worden. Toen sprak Hij tot hen: 'Mijn ziel is dodelijk bedroefd. Blijft hier en waakt met Mij.' [Mt 26,36-38]

De acht overigen gaf Hij opdracht wat achter te blijven. Maar Petrus, Johannes en diens broer Jakobus nam Hij verder met zich mee, zoals Hij hen al vaker boven de andere apostelen had gesteld. Ook wanneer Hij dat enkel en alleen gedaan zou hebben omdat Hij het zo wilde, zonder andere reden, dan nog zou het in niemands ogen verkeerd mogen zijn, omdat Hijzelf goed was. Blijkbaar had Hij daar echter wel bijzondere redenen voor.

Immers: Petrus muntte uit door zijn geloofsijver, Johannes door zijn maagdelijkheid en Jakobus, zijn broer, was de eerste van allen die voor Christus' naam de marteldood zou sterven. Bovendien had Hij deze drie vroeger al tot de kennis en de aanschouwing van Zijn verheerlijkte Lichaam toegelaten [Mt 17,1-9].

Het was redelijk dat Hij hen, die Hij naar zo'n groots schouwspel had meegenomen en die Hij door de tijdelijke afstraling van de eeuwige klaarheid had versterkt, dat Hij vooral hen, die dus sterker behoorden te zijn dan de anderen, als naaste wachters bij zich opstelde in de strijd die Zijn lijden vooraf zou gaan. En een eind verder gegaan, voelde Hij plotse-ling de droefheid en de angst zó scherp en zó bitter in zich opwellen dat Hij die angstkreet, teken van zijn

bedrukt gemoed, slaakte: *Mijn ziel is tot stervens toe bedroefd [Mt 26,38].*

Want een onmetelijke smartenlast drukt op het tengere, tedere lichaam van onze allerheiligste Verlosser. Hij voelt hoe ze ieder uur dreigend dichterbij komen, al zijn ze er nu nog niet: de laaghartige verrader, de boze vijanden, de boeien, de beledigingen, de godslasteringen, de geselslagen, de doornen, de nagels, het kruis en de wrede, urenlang gerekte doodstraf. Bovendien benauwde Hem de angst van zijn apostelen, het ten onder gaan van de Joden, ja, ook de ondergang van de trouweloze verrader zelf, en tenslotte de onuitsprekelijke smart van Zijn geliefde moeder. Deze orkaan van alle onheil stortte zich op Zijn allerheiligst Hart en overstroomde het, als een oceaan die zijn dijken doorbrak.

Misschien vraagt men zich verwonderd af, hoe het mogelijk was dat Christus, onze Verlosser, aangezien Hij toch werkelijk God was, de gelijke van de almachtige Vader, bedroefd kón worden, kón treuren en neerslachtig kón zijn. Dat zou Hij beslist niet gekund hebben, als Hij alleen de goddelijke natuur had en niet tevens de menselijke natuur. Daar Hij echter even waarachtig mens als God was, was het, denk ik, evenmin verwonderlijk dat Hij als mens de algemeen bekende gemoedstoestanden van de mensen bezat, althans die welke onschuldig zijn, als dat Hij grootse wonderen verrichtte omdat Hij God was.

Wanneer het ons immers zou verwonderen dat Christus, hoewel Hij God was, bang werd en dat Hij moe en bedroefd was, dan zouden wij ook verbaasd moeten staan als Hij honger of dorst had of sliep. Want toen Hij dat alles deed, was Hij niettemin: God. Maar

u zult misschien opwerpen: ik wil me er niet langer over verwonderen dat Hij het kón doen, maar ik kan niet nalaten verwonderd te zijn dat Hij het wíldedoen. Want hoe valt het te rijmen dat Hij, die aan Zijn apostelen leerde niet bang te zijn voor wie alleen maar het lichaam kunnen doden [*Mt 10,28*], nu juist die mensen begint te vrezen? En dat, terwijl ze bovendien tegen Zijn lichaam niets kunnen doen, tenzij Hij het zou toelaten?

Aangezien het bovendien vaststaat dat Zijn martelaren zich met blijdschap naar de dood haastten, lijkt het dan niet merkwaardig dat Christus zelf, die toch de voorman en de leider van alle martelaren is, bij de dreigende marteling bang werd en zo bedroefd en geschokt? Moest Hij, die alles al dééd voor Hij het leerde [*Hnd 1,2*], vooral in deze kwestie, hen niet door Zijn voorbeeld voorgaan, zodat de anderen van Hem zouden leren om wille van de waarheid opgewekt de dood in te gaan? Zouden anders niet zij die later aarzelend en bevend de dood voor het geloof zouden sterven, denken dat hun kleinmoedigheid gerechtvaardigd is, omdat ze immers Christus, hun stichter, navolgden?

Wie dergelijke bezwaren opperen, houden niet alle aspecten van deze kwestie in het oog en ook schenken zij niet voldoende aandacht aan de raadgeving, waarmee Christus de zijnen aanspoorde de dood niet te vrezen. Hij verlangde immers niet dat zij helemaal geen angst voor de dood zouden hebben, maar wel: dat ze niet zó zouden schrikken en vluchten voor de tijdelijke dood dat ze door hun geloof te verliezen, de eeuwige dood op zich zouden laden. Want Hij wilde wél dat zijn strijders dapper en voorzichtig zouden

zijn, maar niet dom en roekeloos. De dappere doorstaat de smart, de domme ondergaat ze, onbewust. De roekeloze kent geen vrees voor verwondingen, de wijze echter is door geen foltering van zijn heilig doel af te schrikken; hij weet dat hij, door de zachtere foltering van de hand te wijzen, zichzelf in veel bitterder smarten zou storten.

Wanneer een zieke plek van het lichaam moet worden uitgesneden, spreekt de dokter de zieke moed in zodat hij de pijn van snijden of branden verdraagt, maar niet met de bedoeling dat hij deze zonder angst tegemoet zou zien. De dokter zal zeggen dat het pijn doet, maar dat de pijn wordt vergoed door het genot van de genezing en door het voorkomen van erger lijden.

Onze Redder Christus spoort ons aan, liever de dood te verdragen, als die toch niet vermeden kan worden, dan uit angst van Hem afvallig te worden [*Mt 10,22*] (we worden van Hem afvallig wanneer wij, door onze blik te richten op de wereld, onze trouw aan Hem verloochenen). Maar toch is er geen sprake van dat hij ons opdraagt de natuur zodanig te verwringen, dat wij helemaal geen angst voor de dood meer hebben. Hij laat ons namelijk vrij om de marteling te ontvluchten, als dit kan zonder de goede zaak schade te berokkenen. Als ze u in de ene stad vervolgen, zegt Hij, vlucht dan naar een andere [*Mt 10,23*]. Als gevolg van deze milde raad van de voorzichtige Meester, heeft menig apostel en, in latere eeuwen, menig roemrijk martelaar zich vaak het leven gered. Pas op het ogenblik dat Gods ondoorgrondelijke Voorzienigheid het het beste achtte, of-

ferden zij Hem hun leven, samen met de talrijke vruchten die zijzelf en anderen hadden geogst.